

Володимир Оскрого

НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ У ПРАКТИЦІ СУЧАСНОГО КНИГОВИДАННЯ

Практика європейського книговидання налічує понад п'ятсот років. За цей час людство виробило досить сталі погляди на якість друкованої продукції та рекомендації, яким чином отримувати видання достатньо високої поліграфічної якості. Остання, як відомо, складається з якості поліграфічного оформлення та з якості поліграфічного виконання. І хоч конструкція друкованої книжки принципово не змінилася з часів Гутенберга, у різних країнах склалися свої національні традиції книговидання.

Насамперед це існування двох різних типометричних систем – французької, або системи Дідо (Didot), та англо-американської, або системи Піка (Pica). У більшості країн континентальної Європи, в тому числі і в Україні, використовувалась саме французька система. З погляду читача різниця між ними полягала у тому, що один і той же шрифт у першій виглядав трохи більшим, ніж у другій. Наприклад, «цицero» в системі Дідо має лінійний розмір 4,511 мм, а в системі Піка – лише 4,218 мм [2, 52]. Різниця на перший погляд майже непомітна, проте значно впливає на вигляд видання у цілому. В епоху панування металевго набору було неможливо навіть помилково застосувати шрифт *чужої* типометричної системи.

Ситуація змінилася, коли до нашої поліграфії прийшла англо-американська система разом з появою на поліграфічних підприємствах імпортих монотипних, фотонабірних і набірно-друкуючих машин. Але особливо широко система Піка ввійшла в ужиток з комп'ютеризацією виробництва друкованої продукції. У багатьох редакціях навіть не підозрюють про існування цих відмінностей і вважають, що використовують, наприклад, «петит»,

а насправді набирають тексти шрифтом меншого розміру, погіршуючи тим самим його сприйняття.

Сьогодні друкарська система вимірювання майже повсюди витіснена метричною. В метричних одиницях, тобто у сантиметрах і міліметрах вимірюють усі складові газетно-журнальних полос – ширину полоси, формат шпальти (стовпчика), розміри ілюстрацій тощо. Але, як і понад п'ять століть тому, у пунктах вимірюється кегль шрифту, інтерліньяж, товщина ліній, відступи між лінією та малюнком, лінією та текстом тощо.

Між іншим, розробники програмних виробів передбачили можливість вибору між дюймами, ліками, міліметрами та цитеро, а також можливість компенсації розмірів шрифтів. Слід тільки навчитися використовувати ці можливості.

Шрифт був і залишається одним з основних «будівельних» елементів друкованого видання. Найбільш актуальною проблемою, пов'язаною з вибором і використанням шрифту, була і залишається його зручнота читання [3, 129]. Відомі вітчизняні та іноземні фахівці з типографіки стверджували, що шрифт стає виробом мистецтва у тих випадках, коли у чудовій формі настає поєднання зручності читання, краси та виразності; що газетний шрифт має перш за все бути зручнота читання [1, 9].

За часів металевих шрифтів створення нової гарнітури завжди було визначною подією – виробнича технологія була вельми трудомісткою і забирала багато часу. Поява фотоскладальних автоматів дещо полегшила процес розробки нових шрифтів. З настанням епохи панування комп'ютерної технології у поліграфічному виробництві процес виготовлення нового шрифту став доступним першій-ліпшій особі, яка має доступ до персонального комп'ютера та завсоїла ази його використання. Це призвело до появи величезної кількості «саморобних» комп'ютерних шрифтів. Більшість таких розробок являє собою намагання створити кириличні літери на базі латинських.

Але ще в сімдесятих роках відомі фахівці з типографіки попереджали, що мистецтво шрифту повинно буде енергійно

відстоювати свої естетичні позиції у боротьбі з творцями ЕОМ, щоб відвернути деградацію наших книжкових і газетних шрифтів та диктатуру кібернетики [1, 89].

Залишаючи осторонь проблему створення друкарських шрифтів, які б відбивали національний колорит, зупинимось на національних особливостях використання знаків пунктуації тощо. В різних країнах існують свої правила складання. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки існує традиція набирати *тире* без обмежуючих *пробілів*, особливо в науковій літературі.

Література франкомовних країн виділяється тим, що такі друкарські знаки, як *двокрапка*, *крапка з комою*, *знак запитання*, *знак оклику* та *лапки* відбиваються з обох боків *пробілами*. Перед *знаком відсотків*, на відміну від вітчизняних видань, також ставиться *пробіл*.

Щодо нашого національного книговидавництва, існує мало кому відома традиція не відбивати *тире* (*довге тире*) від попередніх *крапки* або *коми*.

Розглянемо окремо використання *лапок*. В кожному світовому регіоні існують свої правила відносно їх використання. Найбільш поширеними є *англійські лапки* (подвійні “...” та одинарні ‘...’), *французькі лапки*, або *ялинки* («...») та *німецькі лапки*, або *гусячі лапки* („...“ та ‘...’). В кожній країні поліграфісти застосовують тільки їй притаманні *лапки* [5, 151-153].

При складанні кириличних текстів застосовувалися виключно французькі та німецькі подвійні *лапки*. Безпосередній аналіз національних видань показує, що в українськомовному книговидавничому переважали *гусячі лапки*. Друге місце посідали *ялинки*.

За часів СРСР вітчизняне книговидавництво перейшло виключно на використання *ялинок*. *Гусячі лапки* рекомендувалося використовувати лише в літературі для дітей.

З широким запровадженням комп'ютерного набору в кириличних текстах почали застосовувати зовсім їм не властиві *англійські лапки*. При цьому в антиквєних гарнітурах застосовуються як *прямі лапки*,

так і типографські знаки для футів, дюймів, хвилин, секунд, що є неприпустимим.

Досить часто зустрічаються і такі помилки, коли замість гусячих лапок використовують конструкції: „...” або „...”! Це свідчить про необізнаність або недбалість автора, складальника чи коректора.

Як бачимо, проблема національного в сучасній поліграфії потребує постійної уваги. Слід відзначити, що останнім часом у цьому напрямку багато чого робиться, але ще недостатньо [4, 41-46].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Капр А. Эстетика искусства шрифта. Тезисы и маргиналии со 152 иллюстрациями. – М., 1979.
2. Пикок Дж. Издательское дело. – М., 2000. – 424 с.
3. Різун В. В., Любарщук Н. Вплив гарнітури шрифту на сприймання тексту // Наукові записки Інституту журналістики. – 2000. – Том 1. – С. 129–130.
4. Тимошик М. С. Українські видавничі стандарти: до питання про концепцію розробки і впровадження у практику вітчизняного книговидання // Наукові записки Інституту журналістики. – 2001. – Том 3. – С. 41–49.
5. Чихольд Я. Облик книги. – М., 1979. – 239 с.